

Принципи недержавного пенсійного забезпечення

Стаття присвячена огляду та аналізу основних принципів недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Здійснено класифікацію означених принципів за критерієм об'єкта, відносно якого вони діють: загальні (принципи недержавного пенсійного забезпечення) та принципи, що стосуються безпосередньо діяльності недержавних пенсійних фондів.

Ключові слова: принципи, недержавне пенсійне забезпечення

Метою проведення даного дослідження є огляд та аналіз принципів недержавного пенсійного забезпечення, на яких ґрунтується добровільне пенсійне накопичення. Актуальність обраної теми обумовлюється тим, що в сучасних умовах проведення пенсійної реформи недержавне пенсійне забезпечення має зайняти таке ж важливе місце в системі забезпечення пенсійного життя людини, як і наразі посідає державне пенсійне забезпечення. Питанням недержавного пенсійного забезпечення та його впровадження і розвитку в Україні приділяли увагу Н.П.Дригваль, М.М.Клемпарський, К.О.Костана, Л.Є.Момотюк, М.Орел, Л.П.Шумна, О.М.Ярошенко. Разом із тим, вітчизняними науковцями не приділено гідної уваги принципам функціонування добровільного накопичувального пенсійного забезпечення в Україні, що, безумовно, вказує на новизну дослідження, яке проводиться. В ході дослідження передбачається визначити основні засади, на яких ґрунтується система недержавного пенсійного забезпечення, встановлені національним законодавством; з'ясувати, чи всі принципи даного виду пенсійного забезпечення стосуються одного об'єкта; зробити висновок щодо повноти забезпечення недержавного пенсійного забезпечення в Україні законодавчо встановленими принципами.

Недержавне пенсійне забезпечення становить третій рівень системи пенсійного забезпечення України, та являється одним із складових елементів системи пенсійного забезпечення та частиною інституту пенсійного забезпечення. Отже, функціонування добровільного пенсійного накопичення базується на загальних принципах пенсійного забезпечення, зокрема, на

принципі законодавчого визначення умов та порядку пенсійного страхування, заінтересованості кожної працездатної особи у власному матеріальному забезпеченні після виходу на пенсію, рівноправності застрахованих осіб щодо отримання пенсійних виплат, цільового та ефективного використання коштів пенсійного страхування, відповідальності суб'єктів пенсійного страхування за порушення норм пенсійного законодавства [1]. Проте, важливо відзначити, що недержавному пенсійному забезпеченні притаманні свої специфічні принципи, які впливають з його сутності та призначення.

Слід відмітити, що принципи недержавного пенсійного забезпечення є відправними засадами, вихідними началами, які відображені в законодавчих актах щодо регулювання відносини у сфері добровільного пенсійного забезпечення, вони визначають сутність правових норм, спрямованих на регулювання правовідносин у цій сфері.

Значення принципів недержавного пенсійного забезпечення полягає в тому, що вони є першоджерелом добровільного пенсійного страхування, служать основою для вдосконалення законодавства щодо добровільного накопичення пенсійних коштів, а також визначають перспективи подальшого розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення. Крім того, принципи являють собою гарантії реалізації прав учасниками та іншими суб'єктами недержавного пенсійного забезпечення.

Принципи недержавного пенсійного забезпечення безпосередньо сформульовані в законі, який регулює суспільні відносини у цій сфері. Зокрема, стаття 4 Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» визначає основні засади, на яких здійснюється недержавне пенсійне забезпечення [2].

Першим у цьому переліку стоїть принцип законодавчого визначення умов недержавного пенсійного забезпечення. Його сутність полягає не лише в законодавчому визначенні умов недержавної накопичувальної системи, а й

визначенні порядку здійснення цього виду пенсійного забезпечення та системи контролю за вказаним видом діяльності.

Принцип заінтересованості фізичних осіб у недержавному пенсійному забезпеченні свідчить про необхідність стимулювання фізичних осіб брати участь у недержавній накопичувальній системі з метою нагромадження пенсійних коштів для отримання додаткового джерела доходу після досягнення пенсійного віку поряд з гарантованою державною пенсією, що забезпечить особі матеріальний достаток та дасть можливість задовольняти в достатній мірі її потреби після закінчення трудової діяльності. Отже, недержавне пенсійне забезпечення в Україні ґрунтується на засадах особистої відповідальності за своє майбутнє.

Крім того, необхідно звернути увагу на те, що недержавна накопичувальна системи базується на добровільній участі в системі недержавного пенсійного забезпечення, свободі вибору форми недержавного пенсійного забезпечення, індивідуальному накопиченні, еквівалентності пенсійних виплат зробленим внесків на протязі активної трудової діяльності, контролі та нагляду у сфері недержавного пенсійного забезпечення та інших принципах.

На нашу думку, одним з найважливіших принципів недержавного пенсійного забезпечення є принцип добровільності, який свідчить про те, що будь-яка участь у недержавній нагромаджувальній системі здійснюється без примусу, вона не має обов'язкового характеру та ґрунтується виключно на добровільних основах. Принцип добровільності включає в себе: принцип добровільності створення пенсійних фондів юридичними та фізичними особами, об'єднаннями фізичних осіб та об'єднаннями юридичних осіб; добровільної участі фізичних осіб у системі недержавного пенсійного забезпечення та вибору виду пенсійної виплати; добровільності прийняття роботодавцем рішення про здійснення пенсійних внесків на користь своїх працівників до системи недержавного пенсійного забезпечення

Принцип добровільності створення пенсійних фондів юридичними та фізичними особами, об'єднаннями фізичних осіб та об'єднаннями юридичних осіб вказує на те, що створення недержавних пенсійних фондів не може бути обов'язковим та здійснюється виключно на рішенні засновників про створення недержавного пенсійного фонду. Вказаний принцип слід також доповнити принципом добровільності приєднання роботодавця до раніше створених пенсійних фондів.

Принцип добровільності прийняття роботодавцем рішення про здійснення пенсійних внесків на користь своїх працівників до системи недержавного пенсійного забезпечення знайшов своє відображення в статтях 2 та 4 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [2]. Так, роботодавці - юридичні особи, а також роботодавці - фізичні особи можуть приймати участь у формуванні накопичення пенсійних коштів на користь своїх працівників у будь-який спосіб, наприклад, сплачувати пенсійні внески до пенсійного фонду, страхової організації або на пенсійний депозитний рахунок до банківської установи.

На відміну від системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування або солідарної системи, яка базується на принципах солідарності, субсидування та здійснення виплати пенсій за рахунок коштів Пенсійного фонду України, недержавне пенсійне забезпечення ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб, крім випадків, визначених законодавством, у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат. Оскільки недержавна накопичувальна система розрахована, у першу чергу, на осіб, які бажають отримувати не лише гарантовану державою пенсію, а й додаткову пенсію за рахунок коштів, накопичених в період трудової діяльності, для участі в системі недержавного пенсійного забезпечення від фізичної особи потрібен акт її волевиявлення про бажання взяти участь у цій системі пенсійного забезпечення.

Принцип свободи вибору форми недержавного пенсійного забезпечення полягає у тому, що недержавне пенсійне забезпечення в Україні може здійснюватись шляхом укладання пенсійних контрактів з адміністратором пенсійних фондів, шляхом укладання договорів страхування довічної пенсії, а також шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень у межах суми, визначеної для відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб з банківською установою. Отже, фізична особа має право вільного вибору між різними формами недержавного пенсійного забезпечення, які представлені в системі недержавного пенсійного забезпечення, а також має можливість одночасно суміщати ці форми, адже чинне законодавство щодо недержавного пенсійного забезпечення не обмежує, наприклад, право учасника недержавного пенсійного фонду бути вкладником пенсійного депозиту в банківській установі.

Принципи індивідуального накопичення та еквівалентності (адекватності) пенсійних виплат зробленим внескам на протязі активної трудової діяльності притаманні виключно накопичувальній системі пенсійного забезпечення. Адже, в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування відрахування у Пенсійний фонд України не носять індивідуального характеру, оскільки вони здійснюються без урахування особистих даних особи, за рахунок якої здійснені ці внески та суми сплачених пенсійних внесків, а майбутнє пенсійне забезпечення в системі загальнообов'язкового державного страхування не залежить від розміру трудового внеску до цієї системи.

Принцип індивідуального накопичення свідчить про те, що нагромадження коштів в системі недержавного пенсійного забезпечення здійснюється виключно на індивідуальному рахунку, який належить чітко визначеній особі. В недержавних пенсійних фондах принцип індивідуальності забезпечується веденням персоніфікованого обліку учасників цих фондів, який полягає у збиранні, обробленні та систематизації

відомостей учасників недержавного пенсійного забезпечення, відомостей про визначення їх прав на пенсійні виплати за рахунок коштів, накопичених на їх користь, а також обчислення розміру цих виплат [3]. Страхові організації, які здійснюють страхування довічної пенсії, ризику настання інвалідності або смерті також здійснюють індивідуальний облік договорів страхування за кожною застрахованою особою (ст. 16) [4]. Пенсійний депозитний рахунок, відкритий банківською установою, також має індивідуальний характер, оскільки будь-який договір банківського вкладу оформлюється у письмовій формі з обов'язковим зазначенням сторін цього договору.

Принцип еквівалентності пенсійних виплат свідчить про те, що особа після настання непрацездатності буде отримувати пенсійні виплати адекватні зробленим внескам в залежності від їх розміру та часу тривалості сплати пенсійних внесків.

Принцип економічної заінтересованості роботодавця у здійсненні пенсійних внесків на користь своїх працівників до системи недержавного пенсійного забезпечення гарантує створення умов, які стимулюватимуть роботодавців приймати участь у недержавному пенсійному забезпеченні, зокрема, надання з боку держави податкових пільг. Економічна заінтересованість роботодавців також полягає у відсутності плінності кадрів та збереженні кваліфікаційного кадрового потенціалу, яким сприяють участь роботодавця в системі недержавного пенсійного забезпечення та усвідомлення через це працівниками переваг додаткового соціального захисту.

Принцип неможливості необґрунтованої відмови роботодавця від здійснення пенсійних внесків до системи недержавного пенсійного забезпечення на користь своїх працівників, якщо роботодавець розпочав здійснення таких пенсійних внесків. Зазначений принцип служить гарантією працівникам, який виключає випадки безпідставного припинення здійснення пенсійних внесків до пенсійних фондів, страхових організацій або банківських установ.

Принципи рівноправності всіх учасників пенсійного фонду, які беруть участь в одній пенсійній схемі, та визначення розміру пенсійної виплати залежно від суми пенсійних коштів, облікованих на індивідуальному пенсійному рахунку учасника фонду або застрахованої особи гарантують їм рівні права та рівні можливості під час участі в окремо визначеній пенсійній схемі, яка містить в собі умови та порядок формування пенсійних накопичень та пенсійних виплат. Відповідно до вказаного принципу прибуток (збиток) від інвестиційної діяльності розподіляється між учасниками пенсійного фонду пропорційно розміру коштів, відображених на їх індивідуальних рахунках, таким чином, встановлюється залежність майбутніх пенсійних виплат від зроблених внесків.

Принцип розмежування та відокремлення активів пенсійного фонду від активів його засновників і роботодавців - платників пенсійного фонду, адміністратора, компаній з управління активами, страхових організацій встановлюється задля збереження та захисту пенсійних активів та має на меті створити умови, неможливі для банкрутства недержавного пенсійного фонду. Він полягає в тому, що обслуговування недержавного пенсійного фонду здійснюється кількома окремими професійними учасниками фінансового ринку, які виконують різні функції щодо управління активами недержавного пенсійного фонду та адміністрування його діяльності [5].

Принцип гарантування фізичним особам реалізації прав, наданих їм законодавством про недержавне пенсійне страхування забезпечує створення умов, які б сприяли реалізації їх права щодо участі в системі добровільного пенсійного накопичення, недопущення обмеження цих прав з огляду на важливішу соціальну роль недержавного пенсійного забезпечення в системі пенсійного забезпечення.

Принцип цільового та ефективного використання пенсійних коштів передбачає заборону їх використання в будь-яких інших цілях, які не пов'язані зі здійсненням недержавного пенсійного забезпечення а саме з накопиченням, примноженням та подальшою виплатою пенсійних коштів.

Принцип ефективності передбачає результативне інвестування пенсійних коштів у дохідні фінансові інструменти з метою отримання прибутку та збільшення пенсійних коштів.

Принцип державного регулювання розміру тарифів на послуги, що надаються у системі недержавного пенсійного забезпечення свідчить про те, що розміри оплати надавачів послуг з адміністрування пенсійного фонду, послуг зберігачів пенсійних фондів встановлюється державою або уповноваженими на це органами.

Принцип державного регулювання діяльності з недержавного пенсійного забезпечення та нагляду за його здійсненням гарантує провадження діяльності з недержавного пенсійного забезпечення виключно на підставі чинного законодавства та гарантує неухильне його дотримання. Крім того, встановлює систему державного контролю та нагляду у сфері недержавного пенсійного забезпечення з покладенням цих функцій на певні державні органи.

Крім того, Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» встановлює принцип відповідальності суб'єктів системи недержавного пенсійного забезпечення за порушення норм, передбачених цим законом та іншими нормативно-правовими актами.

Погоджуємось з Д. Сандлером, який вважає, що недержавне пенсійне забезпечення в Україні повинно також ґрунтуватись на принципі здійснення інвестиційної діяльності виключно в інтересах вкладників та учасників з метою захисту пенсійних внесків від інфляції та збільшення пенсійних накопичень із допомогою отримання інвестиційного доходу [6].

Важливо відзначити, що наведені принципи здійснення недержавного пенсійного забезпечення, які визначені в статті 4 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», можна класифікувати на загальні принципи недержавного пенсійного забезпечення, до яких слід віднести принципи: законодавчого визначення умов недержавного пенсійного забезпечення, заінтересованості фізичних осіб у недержавному пенсійному

забезпеченні; добровільної участі фізичних осіб у системі недержавного пенсійного забезпечення та вибору виду пенсійної виплати, крім випадків, передбачених цим Законом; добровільності прийняття роботодавцем рішення про здійснення пенсійних внесків на користь своїх працівників до системи недержавного пенсійного забезпечення; економічної заінтересованості роботодавця у здійсненні пенсійних внесків на користь своїх працівників до системи недержавного пенсійного забезпечення; неможливості необґрунтованої відмови роботодавця від здійснення пенсійних внесків до системи недержавного пенсійного забезпечення на користь своїх працівників, якщо роботодавець розпочав здійснення таких пенсійних внесків; гарантування фізичним особам реалізації прав у сфері недержавного пенсійного забезпечення; цільового та ефективного використання пенсійних коштів; відповідальності суб'єктів системи недержавного пенсійного забезпечення за порушення норм чинного законодавства України; державного регулювання діяльності з недержавного пенсійного забезпечення та нагляду за його здійсненням. Діяльність недержавних пенсійних фондів, страхових організацій, які здійснюють страхування довічної пенсії, ризику настання інвалідності або смерті, а також банківських установ, що можуть відкривати пенсійні депозитні рахунки, повинна ґрунтуватись на цих принципах [2].

З викладених в статті 4 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» принципів можна виокремити принципи, які стосуються безпосередньо діяльності недержавних пенсійних фондів. Так, діяльність саме пенсійних фондів повинна ґрунтуватись на принципах: добровільності створення пенсійних фондів юридичними та фізичними особами, об'єднаннями фізичних осіб та об'єднаннями юридичних осіб; рівноправності всіх учасників пенсійного фонду, які беруть участь в одній пенсійній схемі; розмежування та відокремлення активів пенсійного фонду від активів його засновників і роботодавців - платників пенсійного фонду, адміністратора, компаній з управління активами, страхових організацій з метою

унеможливлення банкрутства пенсійного фонду; визначення розміру пенсійної виплати залежно від суми пенсійних коштів, облікованих на індивідуальному пенсійному рахунку учасника фонду або застрахованої особи; державного регулювання розміру тарифів на послуги, що надаються у системі недержавного пенсійного забезпечення.

Однак, необхідно звернути увагу на те, що недержавне пенсійне забезпечення ґрунтується також і на принципах діяльності страхових організацій та банківських установ, оскільки вони, відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», поряд з недержавними пенсійними фондами, представляють суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення.

Підсумовуючи, слід відзначити, що недержавне пенсійне забезпечення цілком достатньо забезпечене державно встановленими гарантіями у вигляді принципів такого забезпечення. Окрім того, слід відзначити позитивно і те, що законодавець не лише встановив загальні принципи недержавного пенсійного забезпечення, але й закріпив принципи діяльності недержавних пенсійних фондів, що суттєво підвищує рівень захисту прав учасників даного виду пенсійного забезпечення.

Список використаної літератури

1. Шумило М.М. Принципи пенсійного забезпечення/ Шумило М.М./ [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vonu_prav/2010_1/15.pdf
2. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 9 липня 2004 року № 1057-IV/[Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт ВР України. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15>].
3. Положення про провадження діяльності з адміністрування недержавного пенсійного фонду затверджене Розпорядженням Державної

комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 20 липня 2004 року N 1660 «Про затвердження Положення про провадження діяльності з адміністрування недержавного пенсійного фонду» /[Електронний ресурс].

Веб-сайт ЛПА: ЗАКОН. Режим доступу:

http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG9589.html

4. Закон України «Про страхування» від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР» /[Електронний ресурс]. Веб-сайт ЛПА: ЗАКОН. Режим доступу:

http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z960085.html

5. Асоціація адміністраторів недержавних пенсійних фондів України Недержавні пенсійні фонди. Огляд основних положень законодавства про недержавне пенсійне забезпечення » /[Електронний ресурс]. Режим доступу:

http://www.pension.kiev.ua/files/Brochure_NPZ.pdf

6. Сандлер Д. Особливості впровадження системи недержавного пенсійного забезпечення»/ Сандлер Д. /[Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/722/>